

Темна реальність людського буття в режисурі Олександра Ковшуна

Олександр Ковшун – це режисер, який спроможний міраж перетворити у кураж. Його обличчя грайливе, немов у кішки. Очі хитрі й виразні. Посмішка блазня, що так насмішкувато й саркастично випромінює бажання творити, вражати, провокувати глядацькі серця. Гротескний, ексцентричний лиходій. Такий собі Бюхнерівський лікар: «Я вчиню цілковитий переворот в науці. Усе полетить шкереберть! Природа потребує!». Та потребує не тільки природа, а й театр. Він, як і кожен живий організм вимагає емоцій, фантазії, дії. Отож, емоцій в режисера не позичати. Театр для нього – то космічна установа, де кожного разу відкриваєш для себе щось нове. І це нове виховує в тобі і актора, й режисера, і людину.

Режисер Олександр Ковшун виховує себе й до сьогодні. Ніби юнак, він весело кепкує зі своєю молодістю «командою». Навчаючи акторів – вчиться сам. Він сприймає нові форми, та немов дитя бавиться із ними, використовуючи їх у виставах. Вибуховий, химерний, епатажний Ковшун, досить пізно відкриває у собі режисера. І довгим буде шлях того, хто йде крізь світло. Адже, справжній лиходій повинен спробувати все! Наїстися досхочу. Увібрати в себе не лише яскраві спогади, а й багатий життєвий досвід.

Молодиком Ковшун працював художником у місцевій чернігівській майстерні. У вільний час брав приватні уроки в майстрів, мріючи, мабуть тоді про кар'єру великого Ієроніма Босха – загадкового й хвилюючого художника, який поєднував у своїх малюнках різноманітні жанри: фантастику й фольклор, казку і сатиру. Так само легко й сміливо змішуватиме риси, проте вже театрального мистецтва, і Олександр Ковшун.

Пристрасне захоплення театром спалахнуло у Сашка в юнацькі роки, коли раптово товариші запросили його до театральної студії при міському

палаці культури «Хіміки». Спочатку він допомагав створювати театральні декорації, та невдовзі вже сам зіграє в одній з вистав. Після аматорського дебюту, Олександр вирішує їхати до Харкова й вступає до театрального вузу. Підліткова худорлявість, виразність і вроджена харизматичність вирішили подальшу долю хлопця. Потрапивши у клас добре відомого харків'янам актора, справжнього майстра психологічного малюнка ролі – Євгенія Васильовича Лисенка, Ковшун навчився не просто бути актором, а й прислухатися до себе, аналізувати, думати. Чотири роки (1986-1989) він працюватиме в театрі ім. Пушкіна. Проте, не відчувши ніякої спорідненості із режисером, йде геть. Отак, легко, з високо піднятою головою, він буде й далі шукати себе і свій «ідеальний» простір. Відпрацювавши сезон (1989-1990) у Чернігівському музично-драматичному театрі, актор знов повертається до Харкова, щоб на багато років зв'язати себе із театром ім. Т. Шевченка, колись знаменитим «Березолем».

Йому імпонуватимуть ролі лиходіїв, брехунів, авантюристів. Саме ця «темна» реальність спроможна відтінити момент гри, яку так полюбляє Ковшун. Стовідсоткова театральність, пристрась до сцени, актора, ролі, навіть до глядача, принесли йому немало цікавих акторських робіт. Проте, з великим натхненням О. Ковшун працює не тільки у комедійних, але й у суто драматичних й психологічних виставах, користуючись різноманітними засобами сценічної виразності: Лопуцьковський («Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка), Невідомий («Гроші» за п'єсою «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого), Лере («Емма» Я. Стельмаха за романом «Мадам Боварі» Г. Флобера), Панас Мустащенко («Закон» В. Винниченка), Тузенбах, Яша («Три сестри», «Вишневий сад» А. Чехова), Освальд («Король Лір» В. Шекспіра), Валер («Тартюф» Ж.-Б. Мольєра), Сен Годан («Дама з камеліями» за О. Дюма), Мефісто, Пан Блаке («Сни Крістіана» Г.-К. Андерсен), тощо. Багато разів актор-мислитель продумуватиме свої ролі до дрібниць. Граючи, намагався не виділятися з умов вигаданого простору,

запропонованого режисером, але й не повторювався, йдучи сліпо за роллю. Він різний! Напевно це одна з головних особливостей його акторського здобутку.

Неодноразово Олександр Ковшун говоритиме про те, що саме співробітництво з Андрієм Жолдаком остаточно підштовхнуло його до серйозного рішення – стати режисером. Допомогли цьому і сприятливі умови «творчої паузи» в театрі. Після керівництва Жолдака, художнім керівником театру стає Степан Пасічник. Він започатковує творчу лабораторію, своєрідну експериментальну сцену, на якій актори могли спробувати себе в якості режисерів. Це був той самий «ідеальний» простір для нових експериментів невгамовного авантюриста. З цього моменту розпочався період нових ідей, знахідок та постійних репетицій під прапором: «Ковшун-режисер».

Свій шлях він розпочне виставою «Woyzeck» за Георгом Бюхнером. Це був своєрідний експеримент для Ковшуна, проте саме завдяки йому він провокативно й агресивно «прорубав» собі режисерську дорогу пісню «Du hust» німецької рок-групи Rammstein. Ковшун зберіг сюжетну лінію, продемонструвавши глядачам змученого війною, бідністю й почуттями Войцека, якому врешті-решт доводиться стверджувати своє право на існування ціною божевілля. Головний герой загнаний в глухий кут обставин. Здається, що весь світ проти його існування, весь світ і навіть кохана дружина. Вистава побудована на мовчазній фрагментарності, що залишає режисерові свободу для тлумачення власного задуму. Скориставшись цією епізодичністю, режисер не тільки зумів внести в театральне дійство кінематографічну умовність, але й органічно доповнити її відеокадрами сучасних подій. Сам Ковшун виконував роль Лікаря (образ Гітлера) – надзвичайно жорстокого, хворобливо-геніального, божевільного науковця, який довгий час знущався із затурканого Войцека, дозволяючи їсти лише один горох. Заради науки звичайно! Спочатку ми спостерігаємо його у

білосніжному лікарському халаті, проте, у наступній сцені перед нами постає вже грайливо-нахабний продюсер. Він буде поважно ходити у яскраво жовтому спортивному костюмі й наводити усюди «порядки».

Загалом, уся вистава спирається суто на історичні реалії. Окрім Гітлера ми бачимо і бенкетуючого Сталіна, й страшенно веселого карлика Наполеона. І це, свого роду задум співставлення минулого з теперішнім: «Отакі от ... завжди пхали і будуть пхати той горох у рота звичайних громадян!». Та найзагадковішим образом залишається дружина Войцека – Марія. Чи то Свята, чи Магдалена, вирішує кожен по своєму. Творчий колектив також продовжував шукати все нові й нові узагальнення та паралелі. Отож, дебютна робота Олександра Ковшуна пролунала неабияким творчим успіхом, а разом з тим, пролунало ім'я епатажно-скандального режисера.

Окрім «Войцека», в репертуарі театру ім. Шевченка будуть йти щонайменш п'ять ковшунівських вистав: «Та, що слухає кроки» за мотивами п'єси Н. Коляди «Дівчина моєї мрії» (2008), «Веселі пригоди Піфа» за мотивами французьких коміксів (2009), «Ірен і духи» за п'єсою Н. Коляди (2010) «Бурлака» І. Карпенка-Карого (2010), «Повернення» за оповіданнями В. Набокова (2011).

Напевно, найпровокуючою треба вважати виставу «Бурлака» за п'єсою І. Карпенка-Карого. Режисер опустил багато персонажів задля більш чіткої й креативної структури. На сцені стояв величезний більярдний стіл, а навколо нього — залізні сейфи, з яких постійно усе кудись зникало. Режисер не дарма використовує стіл. У цьому проглядається певний символ, бо в Київській Русі поняття «сісти на стіл» означало сісти на Київський трон. Усі персонажи прагнули запхатися на цей, всепоглинаючий «трон». Над більярдним столом висів розібраний і розпиляний навпіл «горбатий» запорожець без колес. У ньому світилася лише одна фара. «Запорожець» - то символ України. Чинovníки ходили по сцені у солідних костюмах з пір'ям на головах.

Кількість пір'їн свідчила про їхній статус. Вони повинні були нагадувати рожевих фламінго. А українці були папуасами, які тільки й робили, що співали українських пісень. Така собі українська Африка! Папуаси не знали ані рідної мови, ані історії та культури. Вистава була досить гострою в соціально-політичному плані. Це була певна провокація, яка підірвала театральний Харків. Зрештою, її швидко зняли з репертуару.

Надзвичайно цікавою роботою Ковшуна стане вистава «Ірен і духи» за мотивами п'єси Н. Коляди «Америка Росії подарувала пароплав». Типічно мелодраматична історія про кохання стала, в якийсь момент, неймовірно магнетичною. Образи персонажів, що існують у порубіжному стані між художньою реальністю, вигадкою і сновидінням робили її непередбаченою. Неповторної вишуканості, символічності, навіть жіночності надавали чорно-білі кольори. Справжній морок окутував глядачів з самого початку вистави. Чорна драпіровка стін немовби поглинала мертвенну жовтизну освітлюючого прожектору. Перед нами з'являється жінка у чорному вбранні. Погляд її страшно зацікавлений, жадібно шукаючий, трохи зухвалий. Це Дух померлої вирішив повернутися у рідний дім, щоб втілити свої нездійснені при житті бажання. Працюючи з літературною основою, режисер насичуватиме її кіно алюзіями, метафорами, містикою. Цікавим елементом стає телевізор, в якому час від часу з'являються головні герої, а також лунає музика з кінофільму Федеріка Феліні «Джульєта і духи». Історія тендітних взаємин двох, їх любові, самотності та приреченості відкрила режисера у новому «баченні». Він розмірковує над чимось невразливим, невідчутним, духовним... над коханням, таким нечітким, фантастичним, оманливим.

Олександр Ковшун не належить до числа тих режисерів які використовують драматургічний текст за його прямим призначенням. Навпаки, постановник з тієї плеяди творців, що активно вторгаються у авторське слово, насичуючи його особистими алюзіями, з тих, хто ризикує синтезувати глибину авторської думки по своєму.

Також режисер пробуватиме свої сили на сцені ДК Київського району молодіжного театру «Вінора». Там, разом із актрисою Оленою Приступ вони продемонструють психологічно-пластичну виставу під назвою «Зірки» за однойменною п'єсою німецького драматурга Алі Гіллінга. «Зірки» - це свого роду, історії про життя та молодість, про любов до наркотиків, смерть і кохання. Режисер показує пекельну боротьбу почуттів: пристрасть, страх, злість, тощо. Окремої уваги заслуговує сценографія. Світло швидко змінювало кольори, створюючи атмосферу певної нестабільності, швидкоплинності життя. Вистава надзвичайно метафорична. Деревя в ній легко перетворюються на ліжко, а пральні машини – у ванну кімнату. Ці «зірки» сповнені неочікуваних поворотів, а легка недомовленість у виставі тримала глядача у напрузі до самого фіналу.

Пізніше режисер співпрацюватиме із театром для дітей та юнацтва. А з 2013 року стає його головним режисером. Отож, треба розуміти, що О. Ковшун базується не лише на серйозній драматургії, а й, скажімо, доволі легко може вигадати незвичайний світ для маленьких харків'ян. І це говорить не тільки про талановитість і винахідливість режисера, а й про його різнобічність, жагу до нового. Ну що тут скажеш! Олександр Ковшун – людина-експеримент! ТЮГ для нього – це ще одна своєрідна авантюра, на яку той із радістю погоджується. Стіни театру були наскрізь просочені вітчизняними фарбами й плакатами дитячих вистав. Його «проїдала» повсякденність. Напевно тому Ковшун і тільки Ковшун міг як слід розрядити ту нудьгу та сірість.

Першою знахідкою «для дітей та їх батьків» стане вистава «Веселі пригоди Незнайки» за М. Носовим. Захоплюючі історії казкових героїв, яскраві костюми та запальні танці стиляг нагадували справжній мюзикл. Таким чином, режисер відривався на повну! Він конструював нове у «старому» розумінні і це нове надихало його, перебудовувало, нашіптувало ідеї.

ТЮГ стає першим театром в Україні, який знайомить своє молоде покоління із особистістю і творчістю всесвітньо відомої письменниці Беатрікс Поттер. Ця вишукана англіяка більш за все любила тварин, яких відчувала і розуміла, з якими дружила і про яких писала добрі, світлі історії. Одна з таких – історія про дівчинку Люсі, яка весь час губила свої хусточки і шкарпетки, а також їжачиху-пралю Уфті-Туфті, яка постійно допомагала Люсі у пошуках, - лягла в основу нової вистави О. Ковшуна. У казково-ігровій формі актори відтворюватимуть колорит яскравих характерів, що, в результаті, допоможе створити атмосферу англійської ферми. Проте, найцікавіше ще попереду. Ну, по-перше, живий кролик, налякано бігаючий по сцені, а по-друге – міні-оркестр, який наживо акомпанує веселим пригодам звірят. Оркестр став повноцінним, а для когось, найулюбленішим учасником акторського ансамблю. Таким чином, експеримент з оркестром був неабияким вдалим, і це, безперечно, заслуга режисера. О. Ковшун виявився не лише крутим фантазером, а й винахідливим, розумним педагогом. Закладаючи зернятко у щось, на перший погляд, незначне, можна проростити велике, навіть гігантське дерево, яке одного разу доторкнеться до неба. Отак і Ковшун потроху закладає у завдання акторів нові міні-ребуси, щоб одного разу використати ці вміння у новій, масштабній роботі: «Мені потрібно на сцені побачити особистість, харизму і талант. Ці речі не можуть існувати окремо. Актор повинен думати».

Проте, одними лише дитячими «забавками» тут не обійдеться! Таким чином «Доктор Зло» знов береться за свої експерименти. Режисер відкриває малу сцену і робить її своєю лабораторією. Чи ходить він у лікарському халаті невідомо, однак те, що ТЮГу була зроблена хірургічна операція по заміні мозку – це точно! Свої авангардні пошуки у царині просторового вирішення, О. Ковшун втілюватиме на малій сцені.

Найепатажнішим експериментом, на сьогоднішній день, можна вважати виставу «Усе життя попереду» за романом Е. Ажара. Це зворушлива

історія старої повії Мадам Розі й маленького єврейського хлопчика на ім'я Момо, стосунки яких межували з божевільям. Місце дії режисер вибудовує оригінально й завуальовано, показуючи Ейфелеву вежу, збудовану із залізних конструкцій, що нагадують сходи. З'єднуючись між собою, вони уособлюють цілу Францію. Образ романтичного Парижу передається очима хлопчика, який у свої чотирнадцять років дитиною себе, аж ніяк не відчуває. Тож легко можна переплутати Ейфелеву вежу з металевими трубами, а ванна може перетворитися з резервуару для нашого очищення в посудину для консервації людських фекалій. До речі, останнього режисер не пожалкував, розклавши «дивовижні» фігурки по всьому майданчику. Вистава побудована на життєвих сценах, позбавлених всілякої вишуканості. Там і повії, й травесті діва, і лайно. Проте, відверта «фарсовість» вистави не затьмарювала її глибинного змісту. У цій реальності все рухається за власною невловимою, незворотною енергією, і такий вислів, як «все життя попереду», сприймається як знущання для маленького Момо, який вже прийняв до ароматів справжнього життя, живучи із непотребом суспільства. Тому, ідея з лайном, безперечно, стає яскравим доповненням песимістичної вистави. І тут вже можна довго аналізувати й філософствувати. Режисер ніби виплескує в обличчя глядачам увесь сморід і бруд, говорячи при цьому: «Ось воно, життя!».

Невдовзі, О. Ковшун поверне і свого «Бурлаку», от тільки під назвою «Хазяїн» за І. Карпенко-Карим. «Хазяїн – це зла сатира на чоловічу любов до «стяжання» без жодної іншої мети. Стяжання заради стяжання!». Таким чином, Олександр Ковшун робить сміливий крок, вирішуючи відверто говорити про болючі соціальні проблеми держави. Вистава була розроблена досить складною образною системою, котра поєднувала реалістичних і гротескних, містично-метафізичних та відверто кітчевих героїв. Сюжет комедії будується на основі конфліктів, породжених законами життя. Багатий землевласник прагне досягти максимальних прибутків шляхом

експлуатації робітників та розорення бідняцьких господарств. Заради наживи він піде, бодай, на все. Режисер створює досить неоднорідний сценічний простір, в якому було навалено стільки піску і багнюки, що довго ще прийдеться усім «відмиватись». Гармонійне поєднання акторського тандему доповнюються фарсовими костюмами: яскраво червоні, білі, чорні кольори викликають деяке сприйняття химерного поєднання прекрасного і потворного, трагічного та комічного. Цікавим є і те, що музика у виставі була геть відсутньою. Отож, кожен прислухавсь до голосу власного сумління.

Авангардні пошуки у царині просторового вирішення вистави, яскрава і функціональна форма, використання сучасних технологій в оформленні сцени, особливий підхід до пластичної виразності, вдумливість, психологічна глибина і нескінченна театральність й епатаж – саме цими рисами можна охарактеризувати режисуру алхіміка, знавця спіритизму, окультних наук, професора мистецтв по використанню галюциногенів, що викликають пекельне бачення, – Олександра Ковшуна. Неординарний, провокуючий, жорсткий у роботі, він, завжди залишатиметься довічним хлопчиком-авантюристом, чутким педагогом й несправним мрійником, який і надалі буде займатися пошуками свого «ідеального» театру.

